

5.2. Рақамли иқтисодиёт: инвестицион жозибадорлик ва тараққиётнинг замонавий имконияти

Иқтисодий ва технологик тараққиётнинг янги босқичи сифатида намоён бўлаётган рақамли инқилоб инсоният ҳаётини шиддат билан ўзгартириб, кенг имкониятлар яратиш билан бирга, халқаро рақобат майдонининг янада кескинлашув даврини бошлаб берди.

“Рақамли иқтисодиёт” атамаси биринчи бўлиб 1995 йилда Дон Тепкотт муаллифлигида чоп этилган **“Рақамли иқтисодиёт: тармоқли интелект асрида ваъда ва хавф-хатар”** (The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence) нашрида алоҳида тушунча сифатида истилоҳ этилган. Ушбу нашрда рақамли иқтисодиётнинг асосий таркибий қисмларига фундаментал инновациялар (яримўтказгичлар, процессорлар), асосий технологиялар (компьютерлар) ва боғловчи инфратузилмалар (интернет ва телекоммуникация тармоқлари) ажратиб кўрсатилади.

Рақамли иқтисодиёт икки хил турли тушунчаларни ифодалаш учун ишлатилади. **Биринчидан**, рақамли иқтисодиёт – бу ривожланишнинг замонавий босқичи ҳисобланиб, у ижодий меҳнат ва ахборот неъматларининг устувор ўрни билан тавсифланади. **Иккинчидан**, рақамли иқтисодиёт – бу ўзига хос тушунча бўлиб, унинг ўрганиш объекти ахборотлашган жамият ҳисобланади. Бугунги шиддат билан ривожланаётган глобал иқтисодиёт шароитида рақамли иқтисодиёт ўз ривожланишининг бошланғич даврида бўлиб, замонамизнинг рақамли ахборот босқичига ўтиши атига бир неча ўн йилни ташкил этади.

Умуман олганда, рақамли иқтисодиёт – бу жараёнларни таҳлил қилиш натижаларидан фойдаланиш ва катта ҳажмдаги маълумотларни қайта ишлаш асосида турли хилдаги ишлаб чиқаришлар, технологиялар, асбоб-ускуналар, товар ва хизматларни сақлаш, сотиш ва етказиб бериш самарадорлигини жиддий равишда оширишга имкон берадиган, рақамли кўринишдаги маълумотлар асосий ишлаб чиқариш омили ҳисобланган фаолиятдир.

Замонавий тараққиётнинг кейинги истиқболида катта ҳажмли маълумотлар билан ишлаш технологиялари (Big Data), сунъий интелект, нейротехнологиялар, квант технологиялари, буюмлар интернет, робототехника ва сенсорика, рақамли электрон платформалар, булутли ва мобил технологиялар, виртуал ва қўшимча реаллик технологиялари, краудсорсинг, блокчейн технологиялари, криптовалюталар ва ICO, 3D-технологиялари сингари рақамли технологиялар ҳал қилувчи аҳамият касб этмоқда.

Рақамли иқтисодиёт ҳозирги мавжуд соҳаларнинг ярмидан кўпроғида беқиёс ўзгаришлар келтириб чиқариши таъкидланмоқда. Жумладан, Жаҳон банки экспертлари фикрича, тезкор интернетдан фойдаланувчилар сонининг

10 фоизга кўпайиши миллий иқтисодиётлар ялпи ҳажмини ҳар йили ўртача 0,4-1,4 фоизга ошириш имконини беради.

Дунёда рақамли иқтисодиёт ўсишининг суръатлари йилига деярли 20 фоизни ташкил этмоқда. Тараққий этган давлатларда рақамли иқтисодиётнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 7 фоизга етган. Улар ҳозирнинг ўзида рақамли иқтисодиётнинг жорий қилинишидан жуда катта наф кўришмоқда. Хусусан, Америка Қўшма Штатлари йилига 400 миллиард АҚШ долларидан кўпроқ рақамли хизматларни экспорт қилмоқда. Мазкур давлат ялпи ички маҳсулотининг 5 фоизидан кўпроғи бевосита интернет ва ахборот-телекоммуникация технологиялари билан боғлиқ соҳаларга тўғри келади. 2025 йилгача АҚШ саноатни рақамлаштиришдан кўшимча 20 трлн. доллар даромад олиши кутилмоқда. Бундай иқтисодий самарадорлик, айниқса истеъмол товарлари ишлаб чиқариш (10,3 трлн. доллар), автомобиль саноати (3,8 трлн. доллар) ва логистикада (3,9 трлн. доллар) юқори бўлиши таъкидланмоқда.

Турли тадқиқотлар натижалари бўйича рақамли иқтисодиётнинг дунё иқтисодиётидаги салмоғи 4,5 фоиздан 15,5 фоизгачани ташкил этади. Жаҳон ахборот-коммуникация технологиялари секторида яратилаётган қўшилган қийматнинг деярли 40 фоизи ва блокчейн технологиялари билан боғлиқ патентларнинг 75 фоизи Америка Қўшма Штатлари ва Хитой Халқ Республикаси хиссасига тўғри келади.

Мамлакатимиз Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 13 февраль куни ахборот технологияларини ривожлантиришга бағишланган тадбирда келтирган статистик маълумотларига мувофиқ АҚШда рақамли иқтисодиётнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 10,9 фоиз, Хитойда 10 фоиз, Ҳиндистонда 5,5 фоизни ташкил этади. Ўзбекистонда бу кўрсаткич 2 фоиздан ҳам ошмайди.

Рақамлаштиришнинг аҳамияти ва таъсирини қанчалик ортиб бораётганлигини баҳолаш учун сўнгги ўн йилликдаги бир нечта йирик технологик компаниялар ва рақамли платформаларнинг жаҳон бозоридаги капиталларининг улушини кўриш кифоя. Хусусан, БМТнинг савдо ва ривожланиш конференцияси маълумотларида қайд этилганидек, бу кўрсаткич 2009 йилда 16 фоизни ташкил этган бўлса, 2018 йилнинг охирига келиб 56 фоизга етган.

Дунё ҳамжамиятида рўй бераётган бундай жадал ўзгаришлар ва рақобатнинг кескинлашуви жараёнида инновациялар ва рақамли технологияларни кенг жорий этмасдан туриб, яқин ва узоқ келажакда мамлакатимиз иқтисодиётини барқарор ривожлантириш, унинг рақобатдошлигини таъминлай олмаслигимиз айтилиши ҳақиқат бўлиб, бу эса, ўз навбатида, илмий ва амалий ҳаракатларни кучайтиришни талаб этади.

Бу борада, сўнгги йилларда миллий иқтисодиётимизни тубдан модернизация қилиш бўйича олиб борилаётган кенг қамровли ислохотлар доирасида мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ҳаёти ва давлат бошқаруви тизимига рақамли технологияларни жорий этиш борасида қатор чора-

тадбирлар амалга оширилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 3 июлдаги ПҚ-3832-сонли қарори қабул қилиниши рақамли иқтисодиётни ривожлантиришда муҳим қадам бўлиб, мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни янада ривожлантириш бўйича қуйидагиларни назарда тутувчи энг муҳим вазифалар белгилаб берилди:

❖ инвестициявий ва тадбиркорлик фаолиятининг турли шакллари диверсификация қилиш учун крипто-активлар айланмаси соҳасидаги фаолиятни, жумладан майнинг, смарт-контракт, консалтинг, эмиссия, айирбошлаш, сақлаш, тақсимлаш, бошқариш, суғурталаш, крауд-фандинг (жамоавий молиялаштириш) технологияларини жорий этиш;

❖ блокчейн технологияларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш соҳасида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини яхши тушунадиган, амалий иш кўникмаларига эга малакали кадрларни тайёрлаш, шунингдек, юқори малакали хорижлик мутахассисларни жалб қилиш;

❖ крипто-активлар бўйича фаолият ва “блокчейн” технологиялари соҳасида халқаро ва хорижий ташкилотлар билан ҳамкорликни ҳар томонлама ривожлантириш, шунингдек, илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда зарур ҳуқуқий базани яратиш;

❖ рақамли иқтисодиётни янада ривожлантириш учун инновацион ғоялар, технологиялар ва ишланмаларни жорий этиш соҳасида давлат органлари ва тадбиркорлик субъектларининг яқин ҳамкорлигини таъминлаш.

Чунончи, мамлакатимизда “**Электрон ҳукумат**” тизимини жорий этиш рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг ажралмас таркибий қисми бўлиб, унинг асосий мақсади маъмурий тартиб ва таомиллардан ўтишни соддалаштириш, аҳоли турмуш сифатини ошириш, инвестиция ва ишбилармонлик муҳитини яхшилашга қаратилган.

Белгилаб олинган асосий вазифалар ижросини амалга ошириш, шунингдек, мамлакатимизда рақамли жамият ривожланиши, аҳоли ва тадбиркорлар учун қулай имкониятлар яратиш, бюрократик тўсиқлар ва коррупциявий омилларлардан ҳоли самарали ва очиқ давлат бошқаруви тизимини ривожлантириш борасида кўзланган мақсадга эришиш учун бугунги кунда иқтисодиётнинг барча соҳаларини рақамли технологиялар асосида янгилашни назарда тутадиган “рақамли иқтисодиёт” миллий концепциясини ишлаб чиқиладиган бўлиб, айнан рақамли иқтисодиётни ривожлантириш орқали ялпи ички маҳсулот ҳажминини кўшимча 30 фоизга ўстириш имкони яратилиши кутилмоқда.

Мамлакатимизда илм-фанни янада рағбатлантириш, ёшларимизни чуқур билим, юксак маънавият ва маданият эгаси этиб тарбиялаш, рақобатбардош иқтисодиётни шакллантириш борасида бошлаган ишларимизни жадал давом эттириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномасида 2020 йилга “**Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили**” деб ном бериш таклифи илгари

сурилиши том маънода Ўзбекистон ҳаётида глобал тараққиётга ҳамоҳанг равишда тарихий бурилиш даври бошланганини тасдиқлади.

Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви ва технологик ривожланиш шароитида Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланишини рақамли иқтисодиётсиз тасаввур қилиш қийин. Тадқиқотлар натижаларига кўра, 2022 йилга келиб глобал ЯИМнинг чорак қисми рақамли соҳада бўлишини тахмин қилинмоқда. Лекин, халқаро ахборот коммуникация технологиялари ривожлантириш индекси бўйича Ўзбекистон 170 дан ортиқ давлат ичида 103-ўринни эгаллаб туришининг ўзи мамлакатимизда бу соҳада ҳали ўз ечимини кутаётган масалалар ва қилиниши лозим бўлган ишлар кўплигидан далолат беради.

Давлатимиз раҳбарининг таъкидлашича, “...юртимиз халқаро ахборот коммуникация технологияларини ривожлантириш индекси бўйича 2019 йилда 8 поғонага кўтарилган бўлса-да, ҳали жуда ҳам орқада. Аксарият вазирлик ва идоралар, корхоналар рақамли технологиялардан мутлақо йироқ, десак, бу ҳам ҳақиқат. Албатта, рақамли иқтисодиётни шакллантириш керакли инфратузилма, кўп маблағ ва меҳнат ресурсларини талаб этишини жуда яхши биламиз. Бироқ, қанчалик қийин бўлмасин, бу ишга бугун киришмасак, қачон киришамиз?! Эртага жуда кеч бўлади. Шу боис, рақамли иқтисодиётга фаол ўтиш – келгуси 5 йилдаги энг устувор вазифаларимиздан бири бўлади.

Рақамли технологиялар нафақат маҳсулот ва хизматлар сифатини оширади, ортиқча харажатларни камайтиради. Шу билан бирга, мени жуда қаттиқ ташвишга соладиган ва безовта қиладиган энг оғир иллат – коррупция балосини йўқотишда ҳам улар самарали воситадир. Буни барчамиз теран англаб олишимиз даркор. Давлат ва жамият бошқаруви, ижтимоий соҳада ҳам рақамли технологияларни кенг жорий этиб, натижадорликни ошириш, бир сўз билан айтганда, одамлар турмушини кескин яхшилаш мумкин”.

Ўз ўрнида қайд этиб этиш лозимки, мамлакатимиз ҳаётида рақамли иқтисодиётнинг айрим элементлари аллақачон муваффақият билан фаолият кўрсатмоқда. Жумладан, ҳужжатлар ва коммуникацияларнинг оммавий равишда рақамли воситаларга ўтказилишини ҳисобга олиб, электрон имзога рухсат бериш, давлат билан мулоқот қилиш ҳам электрон платформаларга ўтказилмоқда.

БМТ Бош котиби Антониу Гутерришнинг таъбири билан айтганда, “рақамли иқтисодиёт янги хавф-хатарларни вужудга келтириши мумкин, шу жумладан, киберхавфсизликка таҳдидлар, ноқонуний иқтисодий фаолиятнинг енгиллашуви, шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузилиши билан боғлиқ сабабларни келтириш мумкин. Янги қарорлар қабул қилиш ҳукуматлар, фуқаролик жамияти, академик гуруҳлар, илмий ҳамжамият ва технологик секторларнинг ҳамкорликдаги ҳаракатини талаб этади”.

Дарҳақиқат, рақамли иқтисодиёт миқёсининг кенгайиб боришида халқаро ҳамкорликни имкон қадар кучайтириш зарур. Шу ўринда мамнуният билан қайд этиш жоизки, Ўзбекистонда ахборот хавфсизлиги соҳасида олиб борилаётган таъсирчан чора-тадбирлар натижасида 2019 йилда

Киберхавфсизлик глобал индексида 41 поғонага кўтарилиб, 52 ўринни эгалладик.

Дунёни ўзгартираётган қадамлар

Инсоният яралибдики, ўзига дастёр қидиради. Унинг тахминий модели шундай: чаккон, уддабурон, топшириқларни сўзсиз бажаришга қодир, толиқишни билмайдиган ва энг муҳими, садоқатли... Ҳозиргача кашф қилинган не-не суперкомпьютеру роботлар ана шундай вазифаларни бекаму кўст бажариб келмоқда. Аммо инновациялар асрида буларнинг ўзи етарли эмас. Энди одамзоднинг яна бир нарсага эҳтиёжи ортган. Бу – сунъий интеллект!

Мана, мобиль телефон деб атаганимиз жажжигина қути ичида ҳозир олам-олам имконият мужассам. Бир пайтлар оддий мулоқот воситасига калькулятор, тақвим, диктофон, ёндафтар, видео ва фотокамера, соат, будильник сингари қатор қулайликлар жойланганидан ҳайратланган бўлсак, эндиликда у орқали сониялар ичида бутун бошли китобни исталган тилингизга ўгиришингиз ёки ҳайҳотдек бинонинг меъморий чизмасини тап-тайёр ҳолатга келтиришингиз мумкин.

Ана сизга тараққиётнинг шиддатига мисол! Рақамли технологиялар мўъжизавий имконияти бу! Кундалик турмушимиз учун ун, ёғ, шакар, сут, гуруч, картошка, сабзи, пиёз каби нозу неъматлар қанчалик зарур бўлса, жамият ҳаёти учун ҳам электрон платформалар, дастурий таъминот маҳсулотлари бугун шунчалик керак! Чунки маиший муносабатларимизни ҳам рақамли технологияларсиз амалга ошириш мушкул замонда яшаяпмиз.

Бунинг амалий тасдиғини шу кунларда такрор-такрор кўряпмиз. Негаки, коронавирус пандемияси билан боғлиқ вазиятда тождор офат ҳаммани уйга қамади. “Кўринмас ёв”дан азият чекмаслик учун хонадонимизда ихоталанишга мажбур бўлдик. Бундай шароитда рақамли технология дегани жонимизга оро қирипти. “Онлайн мактаб”, “Масофадан туриб ишлаш”, “Онлайн буюртма” деган иборалар ҳеч қачон ҳозиргичалик оммалашмаган. Ошхонаю ресторанлар эшигига қулф осилган бир вазиятда электрон ҳамёнимиз орқали тўлов ва буюртма қилсагу, зум ўтмай куръер эшигимизни қоқиб, буғи чиқиб турган икки қасқон мантини муҳайё қилиб турса...

Булар – маиший ҳаётимиз билан боғлиқ мисоллар. Давлат бошқаруви ва сиёсий институтларнинг трансформациялашуви шароитида яна бир масала борки, бугун ва келажак учун унинг аҳамияти ниҳоятда катта. Бу “Электрон ҳукумат” тизимини шакллантириш, уни самарали амалга ошириш ва ривожлантириш каби вазифаларни ўз ичига олади.

“Тождор” ўлат жараённи тезлаштирди

БМТ томонидан 2015 йилнинг 25 сентябрида бир муҳим дастур қабул қилинди ва унга «Дунёимизни ўзгартириш: 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги Кун тартиби» деб ном берилди. Камбағалликни бартараф этиш, инсонларнинг эмин-эркин яшаши, табиат

ресурсларидан тенг фойдаланиши, очлик ва бошпанасизликнинг олдини олиш, конун устуворлигини таъминлаш, атроф-муҳит мусаффолигига эришиш мазкур дастурдан ўрин олган энг устувор мақсадлар сирасидандир.

193 давлат томонидан маъқулланган ушбу муҳим ҳужжат Барқарор ривожланиш мақсадларини таъминлашга хизмат қиладиган 17 та бош мақсад, 169 та мақсадли вазифа ва 230 та кўрсаткични қамраб олган. Аммо ана шу вазифаларни тўлақонли бажариш учун, аввало, ҳар бир мамлакатдан “Электрон ҳукумат”ни ривожлантириш талаб этилди. Шу орқали аҳоли, давлат ва нодавлат сектор вакилларига сифатли давлат хизматларини кўрсатиш, уларнинг ҳаётини енгиллаштириш бўйича рейтинг кўрсаткичлари орқали давлатларга баҳо бериш тизими йўлга қўйилди.

Албатта, глобал дастур қабул қилинган пайтда кўплаб келишувлар амалга оширилди. Масалан, иқлим ўзгариши, атроф-муҳитнинг зарарсизланиши, тоза ичимлик суви таъминоти ва қашшоқликка қарши бирга курашиш бўйича чора-тадбирлар ҳисобга олинди. Аммо ер юзига коронавирус деган ўлат ёпирилишини, оқибатда давлат хизматларини масофадан туриб кўрсатишга эҳтиёж кескин ошиб кетишини ҳеч ким башорат ҳам қилмаган эди. Бу эса “Электрон ҳукумат” тизимини шакллантиришни янада жадаллаштириш вазифасини кун тартибига қўйди.

“Электрон ҳукумат” алоҳида тушунча ва тизим сифатида илк бор 1991 йилда АҚШда истеъмолга кириб келган. У электрон ҳужжатлар алмашинуви, бошқарув жараёнларини автоматлаштиришга асосланган давлат бошқаруви ва давлат хизматларини кўрсатиш тизимидан иборат.

Орадан маълум муддат ўтгач, ушбу соҳада жаҳон ҳамжамияти ҳам ўзаро манфаатли халқаро ҳамкорликни ўрнатиш, тадқиқотлар ўтказиш ва глобал инновацион лойиҳаларни амалга оширишга алоҳида эътибор қаратди. Хусусан, 2003 йилдан буён БМТ томонидан фуқароларга давлат хизматларини кўрсатиш учун давлат идораларининг электрон технологиялардан фойдаланиш ҳолатини баҳолашга қаратилган тадқиқотлар мунтазам равишда олиб борилмоқда. Уларда интернет хизматларининг қамрови ва сифати, IT-инфратузилмаси ҳамда инсон капитали ривожланиши даражаси асосий мезон қилиб олинган.

Хўш, электрон ҳукумат одамларга нима беради? Унинг афзалликлари қандай?

Электрон ҳукумат тизими давлат органларининг ўзаро узвий ҳамкорлигини таъминлайди, бошқарув харажатларини қисқартиради ва бошқарув жараёнлари тезкорлигини оширади. Шу билан бирга, аҳоли ва бизнесга давлат хизматларини кўрсатиш тизимини оптималлаштиради ҳамда соддалаштиради. Ўз навбатида, халқ билан ҳукумат ўртасида бюрократик тўсиқлардан холи шаффоф ва қулай мулоқот тизимини яратади.

Бундан ташқари, мазкур тизим фуқароларнинг технологик билими ва малакасини оширишга, давлат бошқарувида, шу жумладан, қарорлар қабул қилишда халқ иштирокини, жамоатчилик ўрнини кенгайтиришга хизмат қилади. Бинобарин, демократик тамойилларни чуқурлаштириш, давлат

идораларининг халқ олдидаги масъулиятини мустаҳкамлашда ҳам электрон ҳукуматнинг аҳамияти катта.

Тўрт илғор модель

Ҳозирги кунда электрон ҳукуматни шакллантиришнинг ягона стратегияси ёки намунаси мавжуд эмас. Фақат унинг ривожланиш хусусиятлари ва географиясидан келиб чиққан ҳолда 4 та модель алоҳида ажратиб кўрсатилади. Булар - Континентал-Европа модели, Англо-Америка модели, Осиё модели ва Россия модели.

Ғарбий минтақа моделларида АҚШ ва Европа давлатларида асос солинган. Жумладан, АҚШда сиёсий тизимни такомиллаштириш бу борада асосий ўринни эгалласа, Европада (Дания, Буюк Британия, Швеция, Финландия, Франция, Германия ва бошқалар) маъмурий ислохотлар ва фуқароларга хизмат кўрсатишда АКТни кенг жорий этишга аҳамият қаратилади.

Электрон иштирок индекси ва “Электрон ҳукумат” ривожланиши бўйича жаҳон мамлакатлари рейтингда Буюк Британия етакчилардан бири ҳисобланади. Бунда ушбу мамлакатда 1999 йилда қабул қилинган “Давлат ҳокимиятини модернизация қилиш” стратегик дастури ҳал қилувчи аҳамият касб этган. Натижада “Онлайн Буюк Британия” ҳукумат портали ишга туширилган ва “Тўғридан-тўғри алоқа” лойиҳаси амалга оширилган. Булар фуқаролар ва бизнес субъектларига давлат хизматларидан электрон тарзда, қулай ва соддалаштирилган тартибда фойдаланиш, очиқ маълумотлар алмашинуви имкониятини тақдим этган.

Шарқий минтақа (Жанубий Корея, Япония, Сингапур) моделларида эса янги давлат бошқаруви, давлат органлари фаолияти очиклиги ва шаффофлиги тамойиллари асосида давлат бошқаруви тизимини ислоҳ қилиш асосий ўринни эгаллайди.

Россияда “Электрон ҳукумат”ни ривожлантиришнинг хусусияти федераль давлат идоралари фаолиятини электронлаштириш билан бир қаторда, маҳаллий идораларни ҳам фаол автоматлаштиришга қаратилган.

Ўзбекистонда ҳолат қандай?

2015 йилда “Электрон ҳукумат тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қабул қилиниши мамлакатимизда бу тизим жорий қилинишида тамал тоши бўлди. Ўз навбатида, айнан ушбу ҳужжат билан электрон ҳукумат тушунчасига ҳуқуқий изоҳ берилиб, асосий вазифалари белгиланди.

Унга кўра, “Электрон ҳукумат” давлат органлари фаолиятининг самарадорлиги, тезкорлиги ва шаффофлигини таъминлаши, ижро интизомини кучайтириши керак. Қолаверса, у давлат органларининг маълумотлар базалари, Ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳамда электрон давлат хизматлари ягона реестрини шакллантиради. Бинобарин, давлат бошқаруви тизимида “бир дарча” тамойилини жорий этади.

Тадбиркорлик субъектларининг статистика ҳисоботларни тақдим этиши, божхона расмийлаштируви, лицензиялар, рухсатномалар, сертификатлар олиши жараёнларида электрон ҳужжат айланиши тизимига ўтилади. Шу билан бирга, электрон тижорат, коммунал хизматларни ҳисобга олиш, назорат қилиш ва улар учун ҳақ тўлашнинг автоматлаштирилган тизимлари кенг татбиқ этилади.

Айни пайтда юртимизда Ягона интерактив давлат хизматлари портали (my.gov.uz), Қонунчилик ҳужжатлари таъсирини баҳолаш тизими портали (regulation.uz), Ўзбекистон Республикаси Президентининг виртуал қабулхонаси ва бошқа қатор электрон платформа ва инфратузилмалар ишга туширилган. Бу эса Ўзбекистонда “Электрон ҳукумат” тизими босқичма-босқич жорий қилинаётганидан далолатдир.

4-саноат инқилоби. Европа Иттифоқининг тадқиқотлари натижаларига кўра, тўртинчи “саноат инқилоби” шароитида 2020 йилда 15 та ривожланган ва ривожланаётган мамлакатда 5 миллион киши ўрнида роботлар ишлаши мумкин. Бу эса, шунча ишсиз аҳоли қатлами пайдо бўлади, дегани ҳамдир.

Энг катта йўқотиш ЕИнинг ўзида кузатилиши ҳам тахмин қилинган. Негаки, бу ерда иш ўринларининг автоматлашув даражаси анча юқори. Келажакда 10 иш ўрнидан 9 тасига рақамли билим ва кўникмаларга эга мутахассислар талаб этилади. Ҳозир Европа Иттифоқи мамлакатларида меҳнат қилаётган 16-74 ёшгача бўлган аҳолининг 44 фоизи ушбу кўникмаларга эга. Шу боис, ЕИ комиссияси “саноат инқилоби”нинг салбий оқибатларини бартараф қилиш мақсадида бир қанча дастурларни ишлаб чиқишга киришган.

Булардан биринчиси ишчи кучининг рақамли технологияларни ўзлаштириши, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш малакасини оширишга қаратилган инновацион таълим тизимини йўлга қўйиш ва модернизациялашга қаратилгандир.

“Электрон ҳукумат” ривожланиши индексида Ўзбекистон мавқеи 2016 йилда 0,54 коэффициентни, яъни “ўртача”дан “юқори” ўсиш даражасини ташкил этди. 2018 йилда ўтказилган охириги баҳолаш натижалари бўйича эса бу кўрсаткич 0,62 коэффициентгача ошди, Натижада рейтингда иштирок этган 193 та мамлакат ўртасида Ўзбекистон 81 ўринни эгаллади. Мазкур кўрсаткич 2014 йилга қиёслаганда қарийб 20 поғона юқоридир.

БМТ таҳлилчилари дунёнинг ўртачадан паст даромадли мамлакатлар орасида Ўзбекистоннинг бундай натижага эришишини ижобий баҳолади. Энг эътиборлиси, Ўзбекистоннинг “Электрон ҳукумат” ривожланишининг асосий таркибий мезонлари ҳисобланган онлайн хизмат кўрсатиш индекси (OSI) 0,79 коэффициент ва инсон капитали индекси (HCI) 0,73 коэффициентни ташкил этди.

Бинобарин, электрон иштирок рейтингида (EPI) Ўзбекистон 0,75 коэффициент билан дунёда 59 ўринни ва Марказий Осиёда Қозоғистондан кейин 2-ўринни эгаллаб турибди.

Бу дунёдаги ўртача даража – 0,56 ва Осиёдаги – 0,61 даражасидан бирмунча юқорилиги барчамизни қувонтиради.

Лекин Ўзбекистонда телекоммуникация инфратузилмаси индекси (ТИ) пастлигича (0,33) қолмоқда. Бу мамлакатимизда телекоммуникациялар соҳасида ва “Электрон ҳукумат” инфратузилмасини ривожлантириш борасида кечиктириб бўлмайдиган таъсирчан чоралар кўриш лозимлигидан далолат беради.

Шу билан бирга, рақамли иқтисодиётга ўтишга тўсқинлик қилаётган қатор муаммо ва камчиликлар ҳам мавжуд. Президентимиз таъбири билан айтганда, аксарият вазирлик ва идоралар, корхоналар рақамли технологиялардан мутлақо йироқ. “Электрон ҳукумат” тизимини, амалга оширилаётган дастурлар ва лойиҳаларни танқидий қайта кўриб чиқиб, барча ташкилий ва институционал масалаларни комплекс ҳал этиш зарур. Хусусан, давлат ахборот тизимларини ривожлантиришнинг ягона принциплари ишлаб чиқилмаган. Ушбу соҳадаги тадбирлар эса ўзаро ва бошқа ахборот тизимлари билан узвий боғланмаган ҳолда амалга ошириляпти. “Электрон ҳукумат” инфратузилмаси лозим даражада ривожланмаган. Бу давлат хизматларини кўрсатиш ҳамда идоралараро электрон ҳамкорлик қилишда АКТни кенг қўллашга таъсир кўрсатмоқда.

Президентимизнинг “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги Фармонида ана шу муаммолар ечимига доир аниқ вазифалар белгиланган. Идоралараро электрон ҳамкорликни ривожлантириш, кўрсатилаётган электрон давлат хизматлари сифатини ошириш ва рўйхатини кенгайтириш, аҳоли ва тадбиркорлик субъектлари билан бевосита алоқасиз ўзаро муносабатларни амалга ошириш шаклларини кенг қўллашга оид чора-тадбирлар шулар жумласидан.

Бизда электрон ҳукуматни ривожлантириш ва ҳаётга татбиқ этиш билан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Лойиҳа бошқаруви миллий агентлиги бевосита шуғулланади. Айни пайтда мазкур Агентлик томонидан бир қатор ижобий ишлар қилинди.

Масалан, давлат хизматлари учун тўланган давлат божлари ва йиғимлар суммаси ҳисобини юритувчи Ягона биллинг тизими йўлга қўйилди. 2019 йилнинг ўзида 15 та давлат хизматини кўрсатиш жараёни оптималлаштирилди. «Болаларни давлат мактабгача таълим муассасаларига қабул қилиш» ва «Нафақа ҳақида маълумот бериш» каби хизматлар шулар сирасига киради.

Ўтган йили Ягона биллинг тизими орқали тўловлар сони деярли 70 фоиз, миқдори эса қарийб 2 баробар кўпайди. Жисмоний ва юридик шахсларнинг «Электрон ҳукумат» тизимига киришлари ягона идентификациялаш тизими (id.gov.uz) орқали амалга оширилмоқда. Унга 60 дан ортиқ ваколатли органларнинг расмий веб-сайтлари уланган. 2019 йилда рўйхатдан ўтган жисмоний шахслар сони 150 минг нафарни ташкил қилиб, 2018 йилдагига нисбатан 61 фоиз ўсишга эришилган.

Ўтган йил май ойида идоралараро ва идоравий ахборот тизимлари, маълумотлар базалари, дастурий маҳсулотлар яратиш ва жорий этиш бўйича лойиҳалар ҳамда ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги бошқа лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш тартиби тўғрисидаги Низом тасдиқланди. Мазкур ҳужжат асосида лойиҳалар экспертизаси амалга оширилади.

Маълумотларга кўра, 2019 йилда 101 та лойиҳа кўриб чиқиш учун тақдим этилди (қайта кўриб чиқиш учун юборилган лойиҳаларни ҳисобга олганда 134 та лойиҳа экспертизаси ўтказилди). Шунингдек, 2019 йилда давлат ташкилотлари томонидан кўриб чиқиш учун тақдим этилган ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги 150 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари кўриб чиқилган ва уларга ҳулосалар берилган.

Соҳада қонунчиликни такомиллаштириш мақсадида 2020–2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида «Электрон ҳукумат» тизимини ривожлантириш Концепцияси ва уни амалга ошириш бўйича «Йўл харитаси», «Электрон ҳукумат» тизими архитектураси ва уни 2020–2025 йилларда ҳаётга татбиқ этиш режа-жадвали ишлаб чиқилди.